

EL LABERINTO DEL FAUNO

FEIXISME: HORROR I PERVERSIÓ

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI

Any 1944, cinquè any del règim franquista. Una nena de 13 anys, Ofelia, es trasllada amb la seva mare embarassada, Carmen, a un petit poble, a prop dels Pirineus, on es troba destinat Vidal, cruel capità franquista, el nou marit d'Ofelia i gens agradable als ulls d'Ofelia. La missió del capità Vidal és liquidar el maquis, és a dir, els darrers vestigis de la resistència republicana, que s'amaga en els boscos de la zona. Allí hi ha un molí que és el centre d'operacions de Vidal. Allí viu, també, Mercedes, una jove que dirigeix els altres membres del servei; i el metge, que tindrà cura de l'embarassada.

La primera nit, Ofelia descobreix les ruïnes d'un laberint on troba un faune, una estranya criatura que li revela un fet extraordinari: Ofelia en realitat és una princesa, la princesa Moana, última de la seva estirp, a qui els seus súbdits porten molt de temps esperant. Per poder tornar al seu regne màgic, la nena haurà de passar tres proves abans de la lluna plena...

FITXA TÈCNICA I ARTÍSTICA DE LA PEL·LÍCULA

Direcció i guió: Guillermo del Toro

Productors: Guillermo del Toro, Berta Navarro, Alfonso Cuarón, Frida Torresblanco i Álvaro Augustín

Director de fotografia: Guillermo Navarro

Música: Javier Navarrete

Muntatge: Bernat Vilaplana

So: Miguel Polo

Maquillatge especial: David Martí (DDT)

Figurista: Lala Huete

Efectes especials: Reyes Abades

Durada: 1 hora 53 minuts

Països: Espanya - Mèxic

Any de producció: 2006

Intèrprets: Sergi López (Capitán Vidal); Maribel Verdú (Mercedes); Ivana Baquero (Ofelia); Álex Angulo (Doctor); Ariadna Gil (Carmen); Doug Jones (Fauno); César Bea (Serrano); Manuel Solo (Garcés); Roger Casamajor (Pedro).

ACTIVITATS

1. En el film hi apareixen dos móns paral·lels, el de la Espanya franquista i un món màgic, de fades, faunes, princeses i reis. Quin sentit té aquest plantejament? Què se'ns vol transmetre amb aquesta dualitat de situacions? Quina relació hi ha entre ells?
2. Elaboreu una descripció psicològica dels principals personatges: Ofelia, Carmen, Mercedes i el capità Vidal.
3. Parlem de símbols. En el film pareixen objectes que, sembla, volen simbolitzar diferents aspectes. Per exemple, els rellotges (el del pare del capità i el rellotge de sorra d'una de les proves que ha de superar Ofelia); les claus (la clau del magatzem on hi ha el menjar del poble i la clau que la nena aconsegueix i que li ha de servir per superar les proves); l'enigmàtic Home Pàl·lid que no té ulls - fins que se'ls posa - assegut en una gran taula plena de viandes i al costat d'un muntany de sabates de nen... Com ho podem interpretar tot això?
4. Parlem ara de referències més concretes. En els cotxes oficials dels franquistes hi apareix l'anagrama del yugo y las flechas. Què significava? Una altra referència el franquisme d'aquells anys són les cartilles de racionament. Què eren? Per què servien?
5. El capità Vidal diu que el nou règim vol construir una Espanya neta i justa, allunyada d'una idea equivocada dels republicans: que tots som iguals. Comenteu aquests aspectes.

6. En una escena on hi apareixen els maquis, un d'ells llegeix el diari on es parla del desembarcament de tropes aliades al nord de França. Com s'anomena aquest desembarcament? Quina importància va tenir en el desenvolupament de la Segona Guerra Mundial?
7. La tortura apareix com una pràctica habitual del feixisme. Contra quins personatges s'exerceix? Investigueu sobre la tortura i els règims totalitaris.
8. Expliqueu les referències entre l'acció d'Ofelia en el laberint i el mite de la Ventafocs.
9. Què significa que, ja al final del film, Ofelia entri al saló el tron dels seus pares? Què ha aconseguit la nena?

LLENGUATGE I TÈCNIQUES AUDIOVISUALS

1. En els primers moments del film, quan apareix la fada, la càmera segueix el seu vol. Quin moviment de càmera permet fer aquest seguiment?
2. Després de l'assassinat del caçador de conills i del seu fill per part del capità Vidal, observem l'escena amb una angulació que subratlla el poder del capità i situa la lluna al seu darrera. Com se'n diu d'aquesta angulació?
3. Per què creieu que el director va optar per unes tonalitats de llum daurada o groguenca a l'interior de la casa?
4. Quin nom té el moviment de càmera que va seguint els soldats franquistes cap al campament dels republicans?
5. En l'escena on Ofelia entra dins l'arbre per cercar el gripau, anem veient, alternativament, imatges del capità al campament dels guerrillers. Amb quin tipus de muntatge cinematogràfic s'ha resolt aquesta escena?
6. El picat zenital és un picat totalment vertical, que ens enquadra un personatge des de sobre mateix del seu cap. Localitzeu dos picats zenitals fets sobre Ofelia en dos moments importants de la pel·lícula.

LA GÈNESI D'UN FILM

Un any de preparació, quatre mesos de rodatge i sis de postproducció van ser necessaris perquè Guillermo del Toro realitzés *El laberinto del fauno*, film que ell mateix considera la seva obra més madura.

En les seves arrels, el guió de "El laberinto del fauno" s'assembla molt a la primera versió del guió de "El espinazo del diablo" – afirma Guillermo del Toro –, i podia haver estat el meu primer film si hagués aconseguit el pressupost necessari.

Aquella versió de “El espinazo”, estava situada en la Guerra Civil espanyola i explicava la història d’una dona jove embarassada que es reuneix amb el seu marit en una casa retirada. Mentre visiten la casa, la dona es descobreix a si mateixa en el jardí amb forma de laberint i en aquest jardí es troba un sàtir. Ella fa l’amor amb la bèstia, que li proposa sacrificar el seu fill per poder viure eternament en el món del laberint. Però encara que tingui aquestes similituds, aquestes reminiscències, la nova versió de “El laberinto del fauno” és molt diferent, posseeix un cantó sentimental des del principi fins al final. “El laberinto del fauno” com “El espinazo del diablo”, transcorren en el període que segueix a la guerra civil espanyola, en temps de Franco; comparteixen, doncs, una mateixa essència.

Per a mi, el feixisme, representa l’horror últim, el més gran, i per aquesta raó és un tema ideal per explicar-lo com un conte de fades per a adults. Perquè el feixisme és, sobretot, una forma de perversió de la innocència, i, per tant, de la infantesa. El feixisme és, en cert sentit, la mort de l’ànima, com alguna cosa que t’obligués a fer eleccions terribles i deixés marcat una marca indeleble en el més profund dels qui viuen a través d’ell. En aquesta pel·lícula aquest monstre està representat en el capità Vidal, interpretat per en Sergi López. Un monstre molt real, comparable al qui s’amaga en el laberint. El feixisme et consumeix, pam a pam, no ja tant físicament com espiritualment. Aquest concepte és en el cor de “El espinazo del diablo”, però crec que l’he tractat millor en “El laberinto del fauno”, un film molt més complex, més metafòric, fins i tot més obscur.

Si ens submergim en la feina de Guillermo del Toro, trobem que les principals referències de El laberinto del fauno vénen menys de les pel·lícules que més l’han impressionat, i més de la literatura i la pintura.

He estat sempre molt influït per Goya, especialment per les seves pintures negres que són, per a mi, les més impressionants. La pintura de “Saturn devorant el seu fill”, per exemple, fou una de les principals inspiracions per a l’Home Pàl·lid, un dels personatges principals de “El laberinto del fauno”. Però per a l’ambient general vaig dibuixar sobre els treballs d’Arthur Rackham (il·lustrador d’entre d’altres, d’ “Alícia en el país de les meravelles”).

Guillermo del Toro no va tenir la intenció de fer una pel·lícula fantàstica, sinó que va decidir des d’un bon principi dirigir la pel·lícula a un públic més ampli.

Sempre he preferit els gèneres híbrids, barrejats. Com per exemple, la combinació de terror amb una trama històrica. Per a mi “El laberinto del fauno” és, per tant, un drama que té les seves arrels en un context de guerra, amb elements mitològics i de conte de fades insertats. Ni tant sols aquestes criatures, que tant m’agraden, són el més important. Perquè, sobretot, aquesta pel·lícula se sustenta sobre una història profundament humana i dramàtica. Una història que planteja qüestions universals que ens concerneixen a tots.

Traducció i adaptació de CinEscola.info

Activitats

1. Quines són les feines habituals de preparació d'un film? I les feines de postproducció?
2. Quins altres films sobre la Guerra Civil espanyola coneixeu? Quin tractament fan d'aquest conflicte bèl·lic? S'assemblen al de El laberinto del fauno?
3. Cerqueu una reproducció de la pintura Saturn devorant el seu fill, de Goya, i busqueu les similituds amb l'Home Pàl·lid del film.
4. Analitzeu les pintures negres i Los desastres de la guerra de Goya i busqueu els elements de connexió d'aquestes obres amb el film de Guillermo del Toro.

QUÈ ÉS UN FAUNE? QUÈ ÉS UN LABERINT?

Faune era una divinitat de la mitologia clàssica, representat amb banyes i peus de cabra que es caracteritzava per fer profecies sobre el destí mitjançant els sorolls del bosc, el vol de les aus, o bé a través dels somnis. Faune era venerat com a geni dels boscos, que espantava les persones durant la nit amb malsons i aparicions terrorífiques.

El culte a Faune va tenir veritable importància entre els camperols, que l'invocaven quan començava cada mes de l'any. A l'antiga Roma, sembla que el Lupercal fou fins l'època de les guerres púniques l'únic santuari on es feien cerimònies en honor de

Faune. L'any 196 aC, es va consagrar un temple a l'illa del Tíber i allí se li ofería un sacrifici cada 13 de febrer, és a dir, dos dies abans de la Lupercalia; era l'anomenada Faunalia de primavera, una celebració de caràcter solemne i urbà, molt diferent en el seu esperit de les celebracions a pagès.

Amb el pas del temps, el culte a Faune va anar reduint-se, fins a quedar pràcticament substituït pel de Silvano, un déu que tenia en comú amb en Faune el seu caràcter de geni dels boscos i on s'ha volgut veure una simple còpia del primer. Per altra banda, Faune fou identificat amb l'hel·lènic Pan, i va passar a ser una divinitat secundària, que a vegades apareixia com a única, i a vegades com un conjunt, els Faunes, espècie de semidéus del bosc, semblants als Pans, Sàtirs, Silens, etc.

Un dels relats més famosos de la mitologia grega ens parla de l'atenenc Dèdal, que era un personatge molt enginyós, capaç de construir invents extraordinaris. Per exemple, es diu que fou l'inventor de la serra, de la destal i de la barrina.

Dèdal fou a Creta, i allí va construir un gran recinte per al rei Minos. Qui hi entrava no podia trobar mai més la sortida. Es va donar el nom de laberint a aquest recinte misteriós. Avui en dia rep el nom de laberint tota classe de recorreguts embolicats, o a qualsevol cosa que tingui passadissos complicats de difícil o impossible sortida.

Per exemple, la zona interior de l'oïda té una forma tant complicada que se li diu laberint. També una zona del ronyó que té una sèrie de petits tubs molt intrincats, és també el laberint.

Amb la construcció del laberint, Dèdal no va aconseguir res de bo, perquè es va barallar amb en Minos, i va anar a parar a la presó juntament amb el seu fill Ícar. Com que pensava que seria executat, Dèdal es volia escapar però les naus de Minos encerclaven per mar tota l'illa de Creta. L'única manera d'escapar sense ser capturats era per aire.

En conseqüència, l'intel·ligent Dèdal va construir unes ales amb plomes d'au que anava enganxant amb cera sobre una estructura molt lleugera. Va lliurar dues ales a Ícar, i se'n va reservar unes altres dues. Se les van lligar als braços i, aixecant el vol, van fugir de l'illa.

Activitats

1. Creieu que el faune que apareix en el film s'assembla a la descripció clàssica dels faunes?
2. Investigueu la relació entre Dèdal i el zoòtrop, un avantpassat del cinema.
3. Expliqueu el significat de les següents paraules que també tenen un origen en la cultura clàssica: afrodisíac; atlant; bacanal; ciclopi; dionisíac; herculi; mentor; mercuri; minerva; narcisisme; panteisme; sibil·lí; tità; titànic i zèfir.

EL MAQUIS

Va ser a partir de l'any 1944 quan algunes organitzacions antifranquistes (especialment, d'anarquistes i de comunistes, que primer havien fet la guerra d'Espanya, s'havien exiliat i que venien de participar activament en la lluita de la resistència antinazi a França, en un ambient d'eufòria política per haver fet fora de França els alemanys) van pensar en la possibilitat d'engegar una acció militar a gran escala contra el règim de Franco. L'objectiu primordial d'aquesta ofensiva armada seria no només combatre les forces franquistes, sinó sobretot connectar amb la població i crear un ambient d'àmplia hostilitat a la dictadura que forçés la intervenció militar dels aliats, tal com s'havia produït a Itàlia i a França mesos abans. Així, des de l'estiu del 1944 s'iniciaren les infiltracions per la frontera francesa de grups armats, organitzats i dependents de partits polítics a l'exili, uns amb intenció d'establir-se a determinades zones catalanes i d'altres que pretenien arribar a diferents indrets de l'Estat espanyol per tal de crear nuclis guerrillers. Aquests guerrillers i guerrilleres, coneguts també com els maquis foren durament perseguits per la Guàrdia Civil i en alguns casos per l'exèrcit, i van patir una repressió brutal i indiscriminada que va arribar fins i tot a la població civil.

Possiblement l'acció més espectacular dels maquis a Catalunya va ser la que va tenir lloc a l'octubre de 1944 quan, procedents de França, van entrar uns 3.000 guerrillers a la Vall d'Aran. L'estratègia anava més enllà d'un atac, ja que es buscava que els antifranquistes de l'Estat espanyol s'afegissin a la batalla, cosa que no es va produir. L'operació fracassà per errors de plantejament logístic, per manca de suport de la població i per un nombrós desplegament repressiu que incloïa reforços militars franquistes arribats a la comarca.

Text 1

Pasamos a la aplicación del plan. Nos escondimos en las rocas y durante toda la noche y todo el día estuvimos vigilando las casas. (...) Antes de mediodía salió un guardia civil de una casa, y otro y otro. En total eran diez los que formaban la brigadilla. Se metieron por el bosque en fila india. Los perdimos de vista. A la media hora los sentimos, cada vez más cerca. Los vimos pasar, por fin, a unos ciento cincuenta metros de nosotros, sin que ellos nos vieran. Comprobé que en ese momento mis camaradas estaban tranquilos y serenos. No había pánico.

A las dos de la tarde nos preparamos a comer algo. Luego expuse mi plan a Sebastián. Todos debíamos participar. Éramos sólo siete, pero todos guerrilleros y comunistas. (...) Al atardecer iniciamos la operación. Al principio, en las casas, los campesinos no nos hicieron mucho caso. Los concentramos a todos, mujeres, hombres y niños. En ese momento llegó el pastor con su rebaño, que pasó a unirse a los demás. Les explicamos quiénes éramos, por qué luchábamos contra el régimen fascista de Franco y por qué era ésta una lucha de todo el pueblo. Después les pedí comida, diciéndoles que la pagaríamos, claro está. Les pedí pan. Dijeron que no tenían. Tampoco tenían trigo. Terminé el repertorio de las peticiones. No tenían nada. Ordené que se sentaran en el suelo. Mientras Eduardo los vigilaba me puse a buscar. Es verdad que no había mucho, pero algo sí. La guardia civil había dado órdenes estrictas a los campesinos de la región de que no almacenaran comida, para evitar, precisamente, el abastecimiento de los guerrilleros.

(...) Llegó un momento en que hubo que pedirles algo muy serio: un par de gallinas. Las necesitábamos –dije– para un herido que teníamos escondido en el monte, un guerrillero que necesitaba un buen caldo. Después les pedí una sábana bien limpia para hacer vendas. Una mujer trajo la sábana y ella misma la cortó en tiras y las enrolló. Todo se lo pagamos. Les di mil trescientas pesetas y les pedí que no dijeran nada a nadie. Me contestaron a coro que darían parte a la guardia civil, pues si no lo hacían los meterían a todos en la cárcel, incluso a las mujeres. Entonces les dije que hasta el amanecer mi guardia abriría fuego contra el que intentase salir de noche. Me prometieron que no saldrían.

(...) Más tarde supimos lo que había pasado. Al amanecer, como nos habían dicho, salieron tres hombres, uno por cada familia. Informaron que la noche anterior habían llegado a sus casas unos guerrilleros, que les habían quitado la comida. Cuando terminaron de informar los campesinos, el jefe del puesto empezó a maltratarlos por no haber denunciado el hecho aquella misma noche. Uno dijo que los guerrilleros habían establecido una guardia hasta el amanecer y que además la guardia civil les había prohibido salir de noche. Los tres campesinos fueron molidos a palos. Los tuvieron varios días encerrados en el calabazo. Mandaron a una brigadilla a las casas para interrogar a todas las familias y éstas confirmaron la noticia.

Josep Gros (1977). *Relatos de un guerrillero comunista español*.
Barcelona: ATE. Pàgines. 231-233.

Text 2

Entrevista amb el senyor I. XX, fill i veí de la Sènia, amb força records vius de l'època del maquis i que vol conservar l'anonimat. Entrevista feta el 13 de setembre de 2002.

A Rossell van matar un guàrdia civil, un xic de Borriana, que estava de portes al quarter. Estava allí vigilant i des d'un pati que hi havia allí, davant mateix del quarter, que era a la plaça, li van tirar un tret. Li van tocar al coll, i pobre encara va poder anar a casa el metge per les cames d'ell, però al tocar aquí és roïn, això, saps? Va morir, i era un xicot jove. Van fer-ho un dia o dos abans de la Mare de Déu del Pilar, que és el 12 d'octubre, que feien molta festa els civils, llavors, saps? Pel que siga, van involucrar en este fet Rafel, son pare de Victorino. Acudien a una finca que es diu lo Camp Roig. Hi tenien una caseta o una barraca, el que siga, i els maquis hi acudien. Estirant, estirant, la Guàrdia Civil va traure a Rafel, son pare de Victorino, massa informació. Molta gent es va veure acusada.

Una dona que vivia a Barcelona també es va veure implicada per haver anat a Can Jorba a comprar trenta calçotets i trenta mitjons, sense saber per a qui eren en realitat. Ella no sabia ni de maquis ni de res. Va anar, va comprar i va pagar. Al detenir Rafel, li van traure que aquella dona era la que comprava la roba per al maquis. I aquella dona, que era germana d'un militar, la van tancar també. Este Rafel tenia forn de pa al costat de casa nostra, davall de casa ma mare, i hi acudien els maquis. Nosaltres vam veure els xics estos allí moltes vegades, i s'amagaven, però com era el temps de l'estraperlo i allí venien pa de contraban, pos sempre que hi anàvem i vàiem aquells xics que s'amagaven, nosaltres ens pensàvem que eren estraperlistes.

Un grup de maquis va ser el que va anar a atracar a la plaça Major, a la casa d'un corresponsal que hi havia del Banc Espanyol de Crèdit. Allí van aconseguir, sembla, un botí de 30.000 pessetes de l'època. Com que, al sortir al carrer, el veí Alberto Ortí Artola, l'Antenero, que passava pel carrer completament aliè als fets, sembla que es va posar a cridar pel mig la plaça: "No tenim ni un civil i estan els maquis pel poble. No tenim ni un civil", els maquis li van tirar un tret. Va ser per allà pel cafè de Bel. Se'l van endur a Tortosa aquella mateixa nit i a la matinada ja el van tornar a pujar mort. I allò va ser el tiroteig que va haver-hi a la Sènia. Mentrestant, ja hi acudien el guàrdies civils. Un o altre ho va denunciar. Venia un camió de guàrdies civils de Tarragona, un o altre ho va xerrar i sabien que havien de vindre els maquis aquí a la Sènia. Però es van trobar al quarter de la Guàrdia Civil i no sabien on eren els bancs ni res. I el temps que van perdre allí és l'enrenou este.

A pont de Malany hi havia una central de llum. Hi havia un vigilant que hi vivia i parava compte de la llum. Hi vivia amb tota la família. I també es va dir que aquella nit de la mort de l'Antenero a la Sènia els maquis es van anar a amagar allí a Malany. La Guàrdia Civil els buscava per estos camps, i ells estaven quasi dins del poble. Vinga buscar-los i ells estaven allí, a Malany. Aquell home, el vigilant de la llum, el van afusellar els civils. Li van aplicar la Llei de fuga. Van agarrar-lo la Guàrdia Civil i se'l van endur a la presó, i es va desaparèixer pel camí. A la presó no va arribar. Es va acabar que allí, a Malany, van posar un aquarterament de guàrdies, allí mateix. A partir de llavors a la centraleta elèctrica de Malany hi vivien guàrdies

civils. En aquells temps es va aplicar molt la Llei de fugues. "Vaja-se'n...!". Li tiraven dos trets i avant.

Fora judicis i advocats... A la família no els van dir res. El guàrdies els van dir: "Vostès no es fiquen de dol ni res. El seu home no s'ha mort. El seu home s'ha desaparegut". Al cap d'uns quant anys, van saber que aquell home el van enterrar al cementiri de les Coves de Vinromà.

Una de les accions que solien fer eren les ocupacions de pobles petits, generalment sense caserna de Guàrdia Civil. Deixaven guerrillers als afores i es concentraven a casa de l'alcalde o a l'Ajuntament. Allí feien uns mítings, repartien propaganda, feien cantar a tot el poble la Internacional i després de cridar visques a la República abandonaven el poble. Així, es van ocupar els pobles de Canet lo Roig, Benassal, Castell de Cabres i la Pobla de Benifassà.

Francesc Itarte Vericart. <http://www.ceibm.org/historialoc.html> El maquis al sud de l'Ebre. Testimonis de la guerrilla rural contra el franquisme, memòria històrica viva.

Activitats

1. ¿Quins elements en comú observeu entre els textos i els fets relatius als maquis, a les seves accions i a la repressió de la Guàrdia Civil que apareixen a El laberinto del fauno?
2. Investigueu l'intent d'invasió per la Vall d'Aran que els maquis van intentar el 1944.
3. En el text 2, la persona que fa el relat diu que, en certa ocasió, va confondre els maquis amb estraperlistes. Què eren els estraperlistes? A què es dedicaven?
4. Què era la llei de fugues? En quins altres moments de la història contemporània del nostre país s'ha fet servir?
5. Què pretenien els guerrillers i guerrilleres en relació als aliats que acabaven de guanyar la Segona Guerra Mundial? Per què els aliats no van actuar tal com volien els republicans espanyols?
6. Redacteu unes conclusions sobre la lluita dels maquis catalans i espanyols durant els anys quaranta del segle passat.